

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

KOMPLEMENTARNOŚĆ DUSZPASTERSTWA I APOSTOLSTWA

Katolicyzm polski ma od wieków charakter masowy. Kościół przez wieki odpowiadając na wyzwania płynące z religijności ludowej organizował duszpasterstwo masowe, zorientowane na przeciętnego katolika. W takim duszpasterstwie główną rolę odgrywają księża, niewielkie jest w nim natomiast zaangażowanie ludzi świeckich¹

W kontekście budującego się społeczeństwa pluralistycznego i demokracji istnieje pilna potrzeba nowego spojrzenia na potrzeby i zadania pastoralne Kościoła w Polsce. Dostosowania wymagają m.in. metody i formy duszpasterstwa. Na odnowę czekają tradycyjne, a na wprowadzenie w życie nowe inicjatywy pastoralne. Najważniejszą jednak rolę odgrywa odnowione spojrzenie na duszpasterstwo i apostołstwo oraz ich wzajemne relacje.

I. DUSZPASTERSTWO I APOSTOLSTWO A WYZWANIA OKRESU TRANSFORMACJI SYSTEMOWEJ

Spółeczeństwo polskie znajduje się nadal na drodze do pełnej demokracji i gospodarki rynkowej. Mimo zniknięcia przed dziesięciu laty państwa totalitarnego, pozostał wciąż klimat przez ten typ państwa wytworzony. Katolicy świeccy pozostają w bierności, a Kościół w swoim oddziaływaniu na wier-

Ks. prof. dr hab. Ryszard KAMIŃSKI – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej KUL, dyrektor Instytutu Pastoralno-Katechetycznego KUL; adres do korespondencji: 20-023 Lublin, ul. Chopina 23/8; tel. (081) 53-265-50.

¹ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Potrzeba i zadania ewangelizacji.* Warszawa: Pallottium 2001 s. 17

nych nie ukierunkował się dostatecznie na nowe wyzwania i potrzeby, co oznacza, że jego działalność nie jest w pełni do nich adekwatna. Cięży na nim mentalność Kościoła ludowego i duszpasterstwa masowego²

Trudnością obecnego czasu jest to, że ludzie nie zawsze umieją zająć właściwe stanowisko, dostrzec własną drogę, jaką powinni kroczyć po upadku dyktatury komunistycznej. Okres PRL odzwyczaił ich od samodzielnego myślenia, wpoił zaś głęboko treści propagandowe. Nadal u wielu ludzi utrzymuje się mentalność, która została ukształtowana w dyktaturze komunistycznej. Widać to tak w płaszczyźnie instytucjonalnej, jak i w ludzkiej świadomości. Wypowiedzi przedstawicieli ugrupowań laickich, niektóre periodyki, programy medialne nie cenią najwyższych wartości w narodzie, prawo stanowione przedkładają ponad etykę, a Kościołowi zarzucają bezpodstawnie fundamentalizm. W budowaniu nowego systemu nie liczą się z podstawowymi wartościami chrześcijańskimi, które stanowią podstawę dialogu i współpracy dla dobra wszystkich Polaków. Bez podstawowych wartości żadne społeczeństwo nie może się rozwijać³

W kontekście wspomnianych słabości i wypaczeń, często niezawinionych przez poszczególnych ludzi, upowszechniają się pochodzące z Zachodu wzorce daleko posuniętego liberalizmu. Obecnie stykają się w Polsce dwa trendy: pierwszy związany z komunistyczną deprawacją ze Wschodu, drugi – z konsumpcyjno-liberalnym rozluźnieniem z Zachodu. Na obecnym etapie polską sytuację kulturową charakteryzuje zderzenie mentalności postkomunistycznej z wpływami liberalnymi. To zderzenie dwóch zupełnie różnych mentalności stwarza sytuację zamieszania. Ludzie są zdezorientowani, nie umieją odnaleźć się w nowych warunkach i dlatego łatwo przerzucają się od fascynacji Zachodem do lękliwej reakcji na zło, które stamtąd do Polski napływa⁴

Duszpasterskim wyzwaniem, ważnym dla obecnej sytuacji społeczno-religijnej w Polsce, jest pogłębienie religijności oraz przepojenie życia Polaków chrześcijańskim systemem wartości. Temu powinna służyć nie tylko odnowa pastoralna i rozwój organizacji oraz wspólnot religijnych, ale także dobrze rozumiana komplementarność duszpasterstwa i apostołstwa. Pogłębienie własnej wiary oraz wskazywanie na potrzebę rewidowania swojej postawy wobec świata i społeczeństwa jest dzisiaj pilną potrzebą. W obecnej sytuacji świa-

² W P i w o w a r s k i. *Przemiany religijności polskiej – stan obecny i perspektywy*. „Więź” 35:1992 s. 31.

³ T e n ż e. *Tło społeczno-polityczne i religijno-kościelne punktem wyjścia nowej ewangelizacji*. „Chrześcijanin w świecie” 22:1992 nr 1 s. 39.

⁴ R. K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin: Atla 2 1997 s. 45-46.

dectwem wiary, głębią przeżyć religijnych, zachętą i propozycją można tworzyć obszar dla rozwoju apostołstwa i duszpasterstwa.

II. APOSTOLSTWO

Termin „apostołstwo” (gr. *apostolé*, łac. *apostolatus*) w języku polskim używany jest zamiennie z terminem „apostołat”. W Nowym Testamencie termin „apostołstwo” występuje cztery razy. W *Dziejach Apostolskich* (1, 25) „apostołstwo” oznacza służbę, posługę, diakonię, w *Liście do Rzymian* (1, 5) termin ten oznacza łaskę, dar Boży, w *Pierwszym Liście św. Pawła do Koryntian* (9, 2) – uprawnione posługiwanie, natomiast w *Liście św. Pawła do Galatów* (2, 8) oznacza czynność apostołską wynikającą z posłania przez Boga⁵

Punkt wyjścia dla apostołstwa chrześcijańskiego stanowi apostołstwo Jezusa Chrystusa. Posłannictwo, czyli apostołstwo, Chrystusa można nazwać pre-apostołstwem, którego celem jest zbawienie i odkupienie świata. Jest ono prawzorem wszelkiego apostołstwa na ziemi⁶

U podstaw wszelkiego apostołstwa w Kościele leży działalność dwunastu Apostołów. Wzorem i przyczyną sprawczą ich apostołstwa jest Jezus Chrystus jako apostoł Ojca, który ich powołał. Przyczyną formalną apostołstwa Dwunastu jest posłanie i przekazanie im władzy przez Chrystusa. Apostołstwo Kościoła jest apostołstwem wtórnym w stosunku do apostołstwa Chrystusa i dwunastu Apostołów⁷

W okresie poapostołskim terminu „apostołstwo” używano na oznaczenie urzędu dwunastu Apostołów oraz posłannictwa Jezusa. Czasem stosowano ten termin także do działalności bezpośrednich uczniów apostołskich. Od V wieku terminem „apostołstwo” określano także urząd i godność biskupią. Od czasów papieża Grzegorza Wielkiego termin „apostołstwo” stosowano do urzędu i działalności papieży. Od XI wieku termin „apostołstwo” odnoszono wyłącznie do samych papieży i do apostołskiej działalności hierarchii. Taki stan rzeczy przetrwał do XIX wieku, kiedy zaczęto rozszerzać stosowanie nazwy „apostołstwo” na działalność niektórych organizacji kościelnych, a od

⁵ E. W e r o n. *Apostołstwo katolickie*. Poznań: Pallottinum 1987 s. 29; W P r z y c z y n a. *Teologia ewangelizacji*. Kraków: Wyd. „Homo Dei” 1992 s. 18-19.

⁶ W e r o n, jw. s. 63-67.

⁷ Tamże s. 80-86.

XX wieku także na działalność ludzi świeckich. Szerokie stosowanie terminu „apostolstwo” upowszechniło się od pontyfikatu Piusa XI i powstania Akcji Katolickiej⁸

Teologia apostolstwa wypracowana przez Sobór Watykański II dokonała przesunięcia akcentów z ujęcia instytucjonalnego na bardziej charyzmatyczne w wizji Kościoła. Skutkiem tego jest nauczanie, że „powołanie chrześcijańskie jest z natury swojej powołaniem do apostolstwa” (DA 2). Oznacza to, że życie Kościoła i poszczególnych chrześcijan nosi znamię apostolstwa. W obrębie Kościoła pewien rodzaj apostolstwa przysługuje wszystkim chrześcijanom ze względu na samą naturę powołania chrześcijańskiego, wynikającego z sakramentu chrztu i bierzmowania (DA 2-3). Jest to apostolstwo wspólne wszystkich chrześcijan, zwane też apostolstwem podstawowym. Apostolstwo wspólne wiernych polega na uczestnictwie w zbawczej misji Kościoła, a na jego treść składa się realizacja potrójnej misji Chrystusa i Kościoła: prorockiej, kapłańskiej i królewskiej⁹

Z podstawowego apostolstwa, wspólnego wszystkim członkom ludu Bożego, wyrastają apostolstwa własne: hierarchii (biskupów, prezbiterów, diakonów), ludzi świeckich i członków instytucji życia konsekrowanego (zob. KK 18-21; 28-29). Apostolstwo hierarchii pozostaje w ścisłym związku z Chrystusem jako głową Mistycznego Ciała Chrystusa. Jest to apostolstwo urzędowe, wiążące się z piastowanym w Kościele urzędem. Urzędowość jest podstawową cechą wyróżniająca apostołat hierarchii. Urzędowy charakter tego apostolstwa wyraża się w biblijnym obrazie „pasterza”. W tym sensie dokument soborowy stwierdza: „Zadaniem hierarchii jest paść Lud Boży i prowadzić go na pastwiska najobfitsze” (KK 45). Urzędowość posługiwania hierarchicznego polega na tym, że „biskupi wraz z pomocnikami swymi, kapłanami i diakonami, obejmują posługiwanie duchowe we wspólnocie, stając w zastępstwie Boga na czele trzody, której są pasterzami, jako nauczyciele, jako kapłani świętego kultu i jako sprawujący rządy duchowe” (KK 20). Urzędowość ta oznacza także, że biskupi jako pasterze Kościoła z postanowienia Bożego stali się następcami Apostołów w posłudze apostołskiej oraz w ciągłości i zachowaniu przekazanej przez nich nauki (KK 20).

Apostolstwo ludzi świeckich wypływa z powołania chrześcijańskiego (DA 1). Występuje jako własne apostolstwo świeckich w zakresie odnowy doczes-

⁸ W e r o n, jw. s. 29-34.

⁹ W P r z y g o d a. *Laikat i formy apostolstwa świeckich*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin: Atla 2 2000 s. 400.

ności (DA 7) oraz apostołstwo pomocnicze w dziedzinie bezpośredniej współpracy z apostołstwem hierarchii (KK 33; DA 7, 20). Apostołstwo świeckich polega na uczestnictwie w potrójnej funkcji Chrystusa: Kapłana, Proroka i Króla, a może odbywać się w formie indywidualnej lub zorganizowanej¹⁰

Zakony i instytuty życia konsekrowanego nie należą do hierarchicznej struktury Kościoła, ale są odrębnym stanem życia w Kościele. Nauczanie soborowe ukazuje głęboki związek zachodzący między konsekracją zakonną a chrztem, między powołaniem zakonnym i powołaniem chrześcijańskim. Wskazuje na powiązanie życia zakonnego z apostołstwem. Jeśli powołanie chrześcijańskie jest z natury swojej powołaniem do apostołstwa (zob. DA 2), to konsekracja zakonna, sięgająca głęboko w konsekrację chrztu (DZ 5), jeszcze mocniej zobowiązuje do działalności apostołskiej. Wśród form apostołstwa instytutów życia konsekrowanego wyróżnia się świadectwo życia (EN 69), zwane apostołstwem znaku (zob. KK 44). Na treść tej formy apostołstwa życia konsekrowanego składa się apostołstwo modlitwy, pokuty i ofiary, które stanowią elementy świadczenia apostołskiego. Ważną jednak formą apostołstwa instytutów życia konsekrowanego jest apostołstwo działalności własnej. Chodzi tutaj o różne dzieła apostołskie przewidziane ustawami konkretnego instytutu życia konsekrowanego¹¹

Dokumenty soborowe rozróżniają apostołstwo parafialne, diecezjalne, narodowe oraz przekraczające granice tych jednostek kościelnych (DA 14; DK 7-8); apostołstwo słowa, przykładu, modlitwy, ofiary (DA 16); apostołstwo rodzinne (DA 11), młodzieżowe (DA 13); apostołstwo indywidualne i zrzeszone (DA 15), zorganizowane (DA 18-19) i niezorganizowane (DA 17)¹²

Nauczanie soborowe nie podaje definicji apostołstwa, a jedynie jego opis (zob. DA 2). Według E. Werona na określenie chrześcijańskiego apostołstwa składają się cztery elementy: 1. uczestnictwo w zbawczym posłannictwie Chrystusa; 2. dokonywanie się apostołstwa przez udział w kapłańskim, prorockim i królewskim urzędzie Chrystusa; 3. dokonywanie się apostołstwa w zjednoczeniu z Chrystusem przez wiarę i miłość; 4. celem apostołstwa jest szerzenie Królestwa Bożego na ziemi¹³ Biorąc pod uwagę powyższe ele-

¹⁰ P r z y g o d a, jw. s. 494-495.

¹¹ W e r o n, jw. s. 144-155.

¹² Dokumenty Vaticanum II pominęły przedsoborowe rozróżnienie na apostołstwo bezpośrednie i apostołstwo pośrednie oraz na apostołstwo w ścisłym znaczeniu (działalność ewangelizacyjna i uświęcająca) oraz apostołstwo w szerszym znaczeniu (apostołstwo modlitwy i przykładu). Zob. W e r o n, jw. s. 173.

¹³ Tamże s. 181.

menty, apostołstwo w szerszym znaczeniu jest działalnością wszystkich członków ludu Bożego ukierunkowaną na realizację celu Kościoła, którym jest szerzenie Królestwa Chrystusowego na ziemi¹⁴. Natomiast apostołstwo w ścisłym znaczeniu jest uczestnictwem w zbawczym pośrednictwie Chrystusa, tzn. w funkcji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej oraz wszystkich wynikających stąd zadaniach¹⁵.

III. DUSZPASTERSTWO

Pojęcie „duszpasterstwo” należy do podstawowych pojęć teologii pastoralnej. Ma ono długą historię i zyskało szeroką akceptację w Kościele. Termin ten wywodzi się z biblijnego obrazu pasterza i owczarni, który wyraża postawę Chrystusa wobec uczniów i całego Kościoła. Już w czasach apostołskich troskę religijną biskupa i prezbitera o powierzany mu Kościół określano troską pasterza (Dz 20, 28-30). Powyższe przedstawienia biblijne wpłynęły na wiązanie terminu „duszpasterstwo” przez wiele wieków tylko z działalnością hierarchii w Kościele¹⁶. Tymczasem cały Kościół, nie tylko biskupi i prezbiterzy, urzeczywistnia dzieło zbawcze Chrystusa w określonym czasie. Także ludzie świeccy mają udział w pasterskiej trosce Kościoła¹⁷.

W ostatnich dziesiętkach lat doszło do znacznego przesunięcia znaczeniowego pojęcia „duszpasterstwo”. Sporadyczne propozycje zastąpienia pojęcia „duszpasterstwo” przez terminy „posługa zbawienia” (*Heilsdienst*), „troska o ludzi” (*Menschensorge*) itd. nie znalazły szerokiego oddźwięku w Kościele. Od połowy XX wieku podejmuje się próby dookreślenia pojęcia „duszpasterstwo” przez różne przymiotniki. W ten sposób w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku pojawiły się określenia: „duszpasterstwo środowiskowe” (*Milieupastoral*), „duszpasterstwo misyjne” (*Missionsseelsorge*),

¹⁴ Zob. DA 2; KK 1-8; J. K u p k a. *Problematyka apostołstwa współczesnego Kościoła*. „Communio” 5:1985 s. 60.

¹⁵ R. Ł u k a s z c z y k. *Apostolat*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 1. Lublin: TN KUL 1985 kol. 797.

¹⁶ Taki klerykalny model działalności Kościoła teologia pastoralna przedstawiała do połowy XX wieku.

¹⁷ Ph. M ü l l e r. *Seelsorge*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Hrsg. W Kasper. Bd. 9. Freiburg–Basel–Wien: Herder 2000 kol. 383-384; Z. P a w l a k. *Duszpasterstwo*. W: *Katolicyzm od A do Z*. Red. Z. Pawlak. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1982 s. 84-85.

„duszpasterstwo organiczne” (*integrierte Seelsorge*), a w ostatnich dwudzięcioleciach także „duszpasterstwo kooperatywne” (*kooperative Seelsorge*), „duszpasterstwo diakonijne” (*diakonische Seelsorge*), „duszpasterstwo terapeutyczne” (*therapeutische Seelsorge*). Powyższe przymiotnikowe dookreślenia duszpasterstwa wskazują na istnienie różnych jego koncepcji. Ludzie znajdują się w różnych uwarunkowaniach i sytuacjach (zob. KDK 1) i to stanowi podstawę do zróżnicowania koncepcji duszpasterstwa. W rozeznawaniu tych sytuacji i uwarunkowań z pomocą Kościołowi przychodzą antropologia pastoralna, socjologia religii, psychologia religii, pedagogika pastoralna, medycyna pastoralna itd.

Każda koncepcja duszpasterstwa za źródło i podstawę ma wewnętrzne życie Trójcy Świętej, która podejmując plan zbawienia człowieka, otwarła się w miłości ku człowiekowi w Jezusie Chrystusie i udzielając Ducha Świętego uzdalnia człowieka do uczestnictwa w życiu Boga. Jak Bóg Ojciec posłał z miłości do ludzi swojego Syna (J, 3, 16), tak Syn Boży założył Kościół, aby ten kontynuował zbawcze dzieło Chrystusa. Chrystusowy Kościół jest więc podmiotem działalności duszpasterskiej¹⁸, której celem jest prowadzenie ludzi, żyjących w rozmaitych splotach stosunków społecznych i podlegających oddziaływaniu różnych prądów społecznych i ideologicznych czasu, do spotkania z Bogiem w wierze i miłości. W realizacji tak rozumianego duszpasterstwa Kościół kieruje się zasadami zawartymi w Objawieniu Bożym. Wymagają one jednak ciągłej aktualizacji i konfrontacji z teraźniejszością i znakami czasu (KDK 1). Każdorazowa sytuacja, w której realizowane jest duszpasterstwo, nie jest przypadkiem, ale przewidzianą przez Opatrzność Bożą sytuacją, w której realizowane jest posłannictwo Kościoła¹⁹

Duszpasterstwo jest działalnością zbawczą Kościoła urzeczywistniającą we współczesnym świecie dzieło zbawcze Chrystusa przez przepowiadanie słowa Bożego, posługę sakramentalną, posługę pasterską oraz inne czynności duszpasterskie. Przepowiadanie słowa Bożego i posługa sakramentalna wynikają z nakazu Chrystusa: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28, 19). Przez przepowiadanie słowa Bożego ludzie są wzywani do pokuty i zjednoczenia z Bogiem i z braćmi. Dokonuje się ono przez kaznodziejstwo, a zwłaszcza homilie, katechezę, a także kręgi biblijne, czytanie Pisma świętego, rozmowę biblij-

¹⁸ P a w l a k. *Duszpasterstwo* s. 85.

¹⁹ R. K a m i ń s k i. *Wprowadzenie*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin: Atla 2 1998 s. 13.

ną itd. Chrzest święty jest podstawowym sakramentem Kościoła, a inne sakramenty stanowią jakby kontynuację rzeczywistości zapoczątkowanej we chrzcie. Posługa sakramentalna nie tylko wzywa, ale także wzmacnia ludzi, aby w pełni mogli odpowiedzieć na wezwanie Boże. Posługa pastoralna jest służebną postawą poszczególnych ludzi i wszystkich wspólnot religijnych wobec aktualnych potrzeb ludzkich, a jej realizacja w duchu diakonii Chrystusa należy do istotnych zadań duszpasterskich Kościoła. Na posługę pastoralną, obok służebnego charakteru wykonywanych urzędów i posług w Kościele, składa się także apostołskie nastawienie wszystkich członków ludu Bożego, ich wrażliwość i troska o skuteczne urzeczywistnianie się Kościoła dzisiaj i w przyszłości oraz działalność charytatywna²⁰

Przepowiadanie słowa Bożego, posługa sakramentalna i działalność pasterska zaadresowane są do wszystkich wiernych. Służą one zaspokajaniu powszechnych potrzeb religijnych wiernych. Obok jednak potrzeb religijnych wspólnych wszystkim wiernym istnieją także inne, właściwe tylko pewnym osobom lub grupom ludzi w danym środowisku. Im także należy się troskliwa opieka duszpasterska Kościoła (zob. DB 18). Troska duszpasterska realizowana jest przez określone w definicji duszpasterstwa inne czynności duszpasterskie, uzależnione od konkretnej sytuacji społeczno-religijnej, w jakiej znajdują się poszczególni ludzie. Są to formy duszpasterstwa nadzwyczajnego, w którego ramach sytuuje się duszpasterstwo specjalne i specjalistyczne. Duszpasterstwo nadzwyczajne powinno być dostosowane do poziomu duchowego i intelektualnego, do wieku i zawodu ludzi. Jest ono reakcją Kościoła na specyficzne uwarunkowania i potrzeby konkretnych grup: wiekowych, zawodowych, społecznych, celowych itd. Każda z tych grup ludzi ma odrębną mentalność, zachowania i wrażliwość religijno-moralną – i duszpasterstwo powinno to uwzględnić²¹

Chociaż duszpasterstwo nadzwyczajne jest dzisiaj konieczne²², to jednak nie może ono mieć priorytetu przed duszpasterstwem zwyczajnym, które jest podstawowe wobec wszystkich innych form. Duszpasterstwo nadzwyczajne nie może też być traktowane na równi z duszpasterstwem zwyczajnym, gdyż

²⁰ K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym* s. 185-196; R. R a k. *Duszpasterstwo w Kościele po Soborze Watykańskim II*. AK 78:1986 nr 464 s. 102-111

²¹ Zob. F. P ö g g e l e r. *Der Lebensalter*. Mainz 1973 s. 88-89.

²² Początek rozwoju duszpasterstwa nadzwyczajnego przypada na lata po I wojnie światowej. Wówczas zaczęły powstawać referaty duszpasterskie, aby udzielić duszpasterzom terenowym pomocy w realizowaniu duszpasterstwa. Po II wojnie światowej dokonał się w wielu krajach dalszy rozwój duszpasterstwa nadzwyczajnego. Zob. F. E r h a r t e r. *Seelsorgeamter* HPTH Bd. 5 s. 498-499.

temu ostatniemu ma ono służyć, inspirować je i uzupełniać. Taką świadomość powinni mieć nie tylko stratedzy duszpasterstwa – także organizatorzy różnych form duszpasterstwa nadzwyczajnego powinni wiedzieć, że ich zadaniem jest uzupełnianie i służenie pomocą duszpasterstwu zwyczajnemu.

Duszpasterstwo nadzwyczajne powinno być dobrze planowane, organizowane i koordynowane. W przeciwnym razie może powstać zagrożenie zagubienia istoty tego duszpasterstwa. Zalew rozmaitych inicjatyw pastoralnych i materiałów duszpasterskich może prowadzić do rozproszenia duszpasterskiego. Paradoksalną byłaby sytuacja, gdyby to, co powinno być wsparciem dla duszpasterstwa zwyczajnego, stało się jego utrudnieniem²³

Główną częścią duszpasterstwa nadzwyczajnego jest duszpasterstwo specjalne, realizowane pod kontrolą Konferencji Episkopatu albo wyznaczonych przez nią Komisji, a w diecezjach przez odpowiadające im referaty duszpasterskie, na których czele stoją referenci diecezjalni oraz współpracujący z nimi referenci dekanalni. Duszpasterstwo specjalne realizuje się w wymiarze dekanalnym, diecezjalnym i ponaddiecezjalnym. W każdym jednak przypadku duszpasterstwo specjalne powinno mieć łączność z parafią i do niej prowadzić.

Z uniwersalnego charakteru miłości pastoralnej wynika potrzeba objęcia duszpasterskim oddziaływaniem tych ludzi, którzy żyją – jak zauważa Jan Paweł II – „w złożonym, niejednorodnym i rozczłonkowanym kontekście społeczno-kulturowym i kościelnym” (PDV 23). Zagospodarowanie pastoralne tego obszaru ludzkiego życia należy do duszpasterstwa specjalistycznego. Duszpasterstwo to stanowi drugą część duszpasterstwa nadzwyczajnego. Jest to duszpasterstwo ludzi, którzy znaleźli się na marginesie życia społecznego, są skłócenii z Bogiem, z samymi sobą i całym porządkiem społeczno-kulturowym, moralnym i religijnym. Przedmiotem duszpasterstwa specjalistycznego są osoby nieprzystosowane (niedostosowane do norm prawnych) i niedostosowane społecznie (niedostosowane do norm społecznych). Są to osoby poddawane negatywnej ocenie społecznej i izolacji ze strony otoczenia. Chodzi tutaj o alkoholików, narkomanów, przestępców, cierpiących na zaburzenia psychiczne, ludzi bezdomnych, kontestatorów²⁴, chorych na AIDS, zagubio-

²³ R a k. *Duszpasterstwo w Kościele* s. 110.

²⁴ W Polsce mamy do czynienia z następującymi grupami kontestującymi: hippisi, pacyfiści, gitowcy, kilersi, skini, sataniści, grzywacze itd. Zob. J. M a r s z a ł e k. *Obraz polskiej młodzieży w oczach duszpasterza i pedagoga*. W: *Program duszpasterski na rok 1991/1992*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1991 s. 124; Cz. C e k i e r a. *Z problematyki młodzieży niedostosowanej*. W: *Młodych problemy*. Warszawa 1986 s. 84-86.

nych w samotności itd. Jest to duszpasterstwo realizowane prawie w całości na poziomie ponadparafialnym. Wymaga ono dobrze przygotowanych specjalistów. Tylko specjaliści są w stanie zrozumieć problemy tych ludzi i poprzez fachowe oddziaływanie mogą zdobyć ich zaufanie, aby racjonalnie nimi kierować.

Ponieważ z osobami pozostającymi w kręgu zainteresowań duszpasterstwa specjalistycznego trzeba inaczej rozmawiać, inaczej do nich podchodzić i inaczej nimi kierować niż przeciętnymi członkami parafii, przeto nie każdy kapłan może być podmiotem duszpasterstwa specjalistycznego. Najlepiej zadanie to spełni prezbiter kierujący się miłością pastoralną, posiadający charyzmat służby bliźnim oraz dobrze przygotowany fachowo, zwłaszcza w zakresie psychologii, psychiatrii, medycyny pastoralnej, poradnictwa indywidualnego i prowadzenia rozmowy indywidualnej. Podmiotem duszpasterstwa specjalistycznego są także zgromadzenia zakonne, tak męskie jak i żeńskie. Dotyczy to szczególnie tych zgromadzeń, których charyzmatem jest opieka nad osobami nieprzystosowanymi i niedostosowanymi społecznie. Podmiotem duszpasterstwa specjalistycznego są także ludzie świeccy, zwłaszcza specjaliści różnych dziedzin. Sytuacja ludzi nieprzystosowanych i niedostosowanych społecznie powinna znaleźć zrozumienie wszystkich katolików – i o to powinno zabiegać duszpasterstwo zwyczajne²⁵

IV WZAJEMNY STOSUNEK APOSTOLSTWA I DUSZPASTERSTWA

Apostolstwo i duszpasterstwo są uczestnictwem w zbawczym posłannictwie Chrystusa. Ich celem jest urzeczywistnianie zbawczego dzieła Chrystusa w konkretnym miejscu i czasie. Realizuje się ten cel przez działalność zmierzającą do doprowadzenia wszystkich ludzi do zbawienia w Chrystusie. Tak apostolstwo, jak i duszpasterstwo są realizowane przez hierarchię i laikat. Dla wspomnianych stanów w Kościele apostolstwo i duszpasterstwo są obowiązkiem, chociaż realizowanym w różnych formach i różnymi sposobami. Słowa św. Pawła: „Biada mi, jeśli bym nie głosił Ewangelii” (1 Kor 9, 16) w jakimś sensie odnoszą się do całego ludu Bożego (por. DA 6).

²⁵ K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym* s. 217-218.

W powyższym kontekście apostołstwo i duszpasterstwo nie są ani bezpośrednio czymś jednym, ani też absolutnie różnym. Dlatego nie można ich traktować jako rzeczywistości przeciwstawnych czy sytuujących się naprzeciw siebie, bo stanowią one jedność dwubiegunową i pod pewnymi względami zróżnicowaną. Przez dwubiegunową zależność każda próba dominacji jednej z rzeczywistości jest daremna, niezależnie od tego, z której strony byłaby podejmowana. Każde jednostronne podejście zakłócałoby równowagę w tej dziedzinie, ponieważ przeciwstawiałoby obustronnie uwarunkowaną rzeczywistość duszpasterstwa i apostołstwa.

Wzajemny stosunek duszpasterstwa i apostołstwa można wyrazić jako stosunek obustronnego oddziaływania. Istnieją formy apostołstwa świeckich zakładające bezpośrednią współpracę z apostołstwem urzędowym hierarchii. Jest to apostołstwo pomocnicze ludzi świeckich, które może być realizowane w formie zorganizowanej lub indywidualnej. Do istoty tego apostołstwa należy szczególniejszy związek z hierarchią, a w niektórych formach tego apostołstwa także misja kanoniczna, która wiąże działalność ludzi świeckich z zadaniami hierarchii kościelnej (DA 24). Oprócz wyraźnego mandatu mogą występować jeszcze różne stopnie aprobaty hierarchii dla apostołstwa świeckich. Może to być zatwierdzenie statutu danej organizacji, pochwała celów danej organizacji itd. W ten sposób hierarchia łączy jakąś formę apostołstwa z własnym zadaniem apostołskim, przy zachowaniu jednak odrębnego charakteru i różnicy obojga (DA 24). Także rozwój wielu form duszpasterstwa wymaga apostołskiego zaangażowania ludzi świeckich. Chodzi tutaj o te formy apostołstwa świeckich, które opierają się na specjalnym zleceniu, nazywanym misją kanoniczną. Z tytułu misji kanonicznej ludzi świeccy w wykonywaniu zadań podlegają kierownictwu władzy kościelnej (DA 24; KK 33). Idzie tutaj o uprawnienia specjalne, które wchodzą w zakres normalnej działalności hierarchii kościelnej, np. zlecenie człowiekowi świeckiemu przeprowadzenia rekolekcji wielkopostnych dla określonej grupy wiernych, prowadzenie dni skupienia itd.

Różnica między apostołstwem świeckim a duszpasterstwem dotyczy pola działalności oraz stopnia jej realizacji. Ludzie świeccy mają – i to na mocy Bożego powołania, a nie z mandatu Kościoła – swoją własną dziedzinę apostołskiej działalności. Jest nią odnowa doczesnego porządku oraz uaktywnienie chrześcijańskich i ewangelicznych sił w świecie (EN 70). Na treść tego doczesnego porządku składa się rozwój i postęp w świecie, dobra osobiste i rodzinne, kultura, sprawy gospodarcze, sztuka, zajęcia zawodowe, instytucje polityczne, stosunki międzynarodowe itd. (DA 7). Istotą tego apostołstwa jest świadectwo życia i wypełnianie obowiązków własnego stanu

i zawodu oparte na motywacji chrześcijańskiej. W ten sposób ludzie świeccy, promieniując wiarą i miłością, torują drogę innym do Chrystusa (KK 31). Natomiast „dziedzina wartości nadprzyrodzonych, widzialne rozporządzenie istotnym zakresem dobra wspólnego Kościoła podporządkowane jest strukturom hierarchicznym”²⁶

Zachodzi także istotowa różnica między kapłaństwem hierarchicznym i kapłaństwem ludzi świeckich. Kapłaństwo wspólne ludzi świeckich rodzi się z chrztu i bierzmowania, kapłaństwo hierarchiczne natomiast jest owocem przyjętych – na fundamencie chrztu i bierzmowania – święceń kapłańskich. Kapłaństwo hierarchiczne odróżnia od kapłaństwa wspólnego zakorzenienie w sukcesji apostoelskiej i wyposażenie we władzę oznaczającą zdolność działania w imieniu i w zastępstwie Chrystusa. Uczestnicy kapłaństwa hierarchicznego z mandatu Chrystusa i Kościoła są głosicielami słowa Bożego, szafarzami sakramentów i pasterzami ludu Bożego. Istnieją więc istotne różnice między posługą pasterską wywodzącą się z sakramentu święceń kapłańskich a innego rodzaju posługami sprawowanymi w Kościele na mocy chrztu i bierzmowania.

Apostolstwo i duszpasterstwo są wobec siebie komplementarne. Obie rzeczywistości wzajemnie się dopełniają. Dlatego ludzie świeccy nie mogą być tylko biernymi odbiorcami działalności duszpasterskiej. Według Soboru Watykańskiego II „we wspólnotach kościelnych działalność świeckich jest do tego stopnia konieczna, że bez niej apostolstwo samych pasterzy nie może być zwykle skuteczne” (DA 10). Tymczasem potrzeba apostolstwa świeckich przy budowaniu Kościoła nie jest dostatecznie realizowana. Znaczna część ludzi świeckich jest do apostołatu kompletnie nieprzygotowana. Przeszkodą do tego jest bierność, indywidualizm i niewiedza. Można powiedzieć, że spotyka się dość często naruszenie równowagi między duszpasterstwem i apostołstwem ludzi świeckich. Jest to skutkiem bierności istniejącej w Kościele oraz nieprzygotowanej postawy ludzi świeckich²⁷ Dlatego Kościół współczesny wzywa laikat, aby otworzył się na współpracę z kapłanami w duszpasterstwie: „Niech świeccy przyzwyczajają się działać w parafii w ścisłej jedności ze swoimi kapłanami we wszystkich poczynaniach apostoelskich i misyjnych kościelnej wspólnoty” (DA 10). Duchowni zaś mają współdziałać ze

²⁶ J. K r u c i n a. *Drogami Kościoła*. Wrocław: Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna TUM 200 s. 425.

²⁷ Tamże s. 416.

wszystkimi wiernymi, uznając ich „posługi i charyzmaty, żeby wszyscy oni pracowali zgodnie, każdy na swój sposób dla wspólnego dzieła” (KK 30).

Oprócz wezwania do współpracy dokumenty soborowe dostarczają wskazań, jak ma wyglądać współpraca duchownych ze świeckimi: „Niech prezbiterzy chętnie słuchają świeckich, rozpatrując po bratersku ich pragnienia i uznają ich doświadczenia [...] aby razem z nimi mogli rozpoznawać znaki czasów” (DA 9).

Z nauczania Kościoła w Polsce wynika, że formy współpracy duchownych i świeckich można podzielić na trzy grupy. Do pierwszej należy dopuszczenie świeckich „do współdziałania w usprawnianiu życia parafialnego, tworzenie możliwości zgłaszania swoich uwag i życzeń, stosowanie form zasięgnięcia opinii parafian w sprawach administracyjnych i porządkowych, powierzanie im spraw, w których załatwienie nie wymaga święceń kapłańskich” (DAS 20).

Do drugiej grupy należy „korzystanie z pomocy fachowców świeckich w przygotowaniu kazań i konferencji stanowych, w prowadzeniu poradnictwa rodzinnego, działalności charytatywnej, przygotowaniu pomocy dydaktycznych do nauki religii itd.” (DAS 20). Terenem współpracy kapłanów z parafianami jest np. przygotowanie dzieci do sakramentu bierzmowania.

Trzecią grupę stanowią formy współpracy w ramach różnych zespołów i zrzeżeń parafialnych. Religijna i apostołska aktywność tych zespołów zależy od gorliwości i inspiracji duszpasterzy (DAS 15). W tym celu należy troszczyć się o rozszerzanie czynnego zespołu wiernych świeckich przez włączenie do wspólnych prac coraz to nowych parafian, a także przez wystrzeżenie się niebezpieczeństwa tworzenia się wąskiej i zamkniętej elity i rozbicia wspólnoty kościelnej (DAS 19).

*

Po przełomie ostatnich lat stratedzy i duszpasterze terenowi muszą zdobyć się na nowe spojrzenie na problemy pastoralne Kościoła w Polsce. Potrzeba dostosowania praktycznej działalności Kościoła do nowej rzeczywistości dotyczy tak odnowionego spojrzenia na duszpasterstwo i apostołstwo świeckich, jak i wzajemnych między nimi relacji. Dostosowania wymagają metody i formy działalności. Na odnowę czekają tradycyjne, a na wprowadzenie w życie nowe inicjatywy pastoralne. Ważną rolę odgrywać będzie przeciwdziałanie bierności w Kościele oraz formacja odpowiedzialnych postaw członków ludu Bożego. Prezbiterzy i laikat muszą wspierać rozwój i wzajemne dopełnianie się apostołstwa i duszpasterstwa w Kościele.

LITERATURA

- B r z u s z e k B.: Zobowiązania wiernych świeckich do apostołstwa. „Collectanea Theologica” 42:1972 fasc. 3 s. 57-74.
- F o r y c k i R.: Odkryć istotę apostołstwa świeckich. W: Powołanie człowieka. T. 5. Poznań–Warszawa: Pallottinum 1982 s. 229-236.
- K a m i ń s k i R.: Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym. Lublin: Atla 2 1997.
- K l o s t e r m a n n F.: Das Apostolat der Laien in der Kirche. HPTH Bd. 3. Freiburg im Br.: Herder 1968 s. 508-603.
- K l o s t e r m a n n F.: Das christliche Apostolat. Innsbruck: Herder 1962.
- K r u c i n a J.: Drogami Kościoła. Wrocław: Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna TUM 2000.
- K u p k a J. Problematyka apostołstwa współczesnego Kościoła. „Communio” 5:1985 s. 60-79.
- L a m b e r t B.: Nowe kierunki duszpasterstwa. W: Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II. Red. B. Lambert. Warszawa: PAX 1968 s. 228-241.
- W a g n e r J.: Odpowiedzialność katolików świeckich w Kościele i w świecie. W: Kościół–świat–świeccy. Warszawa: PAX 1988 s. 149-178.
- W e r o n E.: Apostołstwo katolickie. Poznań: Pallottium 1987.
- W e r o n E.: Laikat i apostołstwo. Paryż: Editions du Dialogue 1973.
- W o j t y ł a K.: U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1972.
- Z u b e r b i e r A.: Rozmaite dziedziny działalności apostołskiej. AK 60:1968 z. 5 s. 300-307.

COMPLEMENTARY CHARACTER OF PASTORATE AND APOSTOLATE

S u m m a r y

Apostolate is activity of all the members of God's people directed to realisation of the Church's aim, that is propagating Christ's Kingdom on earth. Pastorate is the Church's salutary action putting into effect Christ's salutary work in the contemporary world by preaching God's word, by sacramental and pastoral service and other pastoral activities.

Pastorate and apostolate are not directly one thing or two absolutely different things. They are a bipolar unity, different in some respects. Pastorate and apostolate's mutual relation is one of mutual influence. Both these realities are complementary to each other. In practice, cases are often encountered of disturbing the balance between pastorate and lay people's apostolate. This results from passiveness existing in the Church and from lay people's lack of preparation. The imperative of making use of all the creative forces in the Church in order to change this

situation ensues from this situation, the aim being a balance between pastorate and apostolate as well as co-operation between the clergy and laity in the Church and in the world.

Translated by Tadeusz Kartowicz

Słowa kluczowe: apostolstwo świeckich, duszpasterstwo, duszpasterstwo specjalne i specjalistyczne, duszpasterstwo zwyczajne i nadzwyczajne, kapłaństwo hierarchiczne, kapłaństwo podstawowe, kapłaństwo wspólne wiernych, komplementarność, teologia apostolstwa, współpraca.

Key words: apostolate of the laity, pastorate, special and specialist pastorate, ordinary and extraordinary pastorate, hierarchical priesthood, basic priesthood, the faithful's common priesthood, complementary character, theology of apostolate, co-operation.